

vina, et sub muro vulgo na potoku in Opatovina quidem domus decem. Na potoku verò duodecim.«¹⁶

Adam Anton Čegetek, koji je opisao ova dva požara u bolonjskoj kronici bio je zagr. kanonik od g. 1727. do 1754. kada je umro kao kustos i generalni vikar biskupa Tausija. Čegetek bio je jedan od najuglednijih kanonika svojega vremena, jer je kao kaptolski kandidat za zagr. biskupsku stolicu dobio od 22 glasujuća kanonika 15 glasova, ali je kraljica prije imenovala zagr. biskupa nego li je kaptolska kandidacija u Beč donešena.¹⁶

O Čegetku je napisao bol. rektor Malenić u bol. kronici: Omnibus rarae virtutibus et celsi ingenii dotibus inclutus, pietate vero ita venerandus, ut eo conspecto unum aliquem se e priscis illis, sanctisque patribus videre existimaret. Nec mirum, pietas enim et religio alte animo cordique impressa, in exteriorem etiam corporis speciem, habitumque fundit. Ad haec in componendis, tractandisque negotiis, ita prudens ac felix, ut haud scio, an pluribus saeculis, quisquam Capitulo fuerit utilior.¹⁷

O prenosu slike Gospe od Škrpjela.

Pavao Butorac.

(Nastavak.)

Djelo kan. Balovića. Mnijenje kneza Vjekoslava Vickovića.

16. Na drugome mjestu red je spomenuti kan. Balovića, pisca knjižice »Notizie intorno alla miracolosa immagine di Maria Vergine SS. ma detta dello Scarpello e del celebre suo santuario.«²⁶

U bitnosti se Balović ne razlikuje od Vulovića, jer i on usvaja domaču predaju bez posebnih opazaka, ali uopće pokazuje više tačnosti u prikazivanju povjesnih prilika, ukoliko su u odnosu sa svetištem i razvojem kulta, iskazana Gospinoj slici. U uvodu kaže, da se to štovanje najviše oslanja na tradiciji, staroj malne četiri vijeka. Zatim dodaje neku kritičku refleksiju, kakvih nema kod Vulovića: »Venerabile tradizione, è vero, ma presa però da se sola non varrebbe a dare una morale certezza. Non fu mai priva di sostegno questa tradizione imperrciocchè unqualche scrittore straniero ne ha fatto di quando in quando menzione sparsa quà e là.«²⁷ Sigurno sama predaja ne može da dade moralne si-

¹⁶ Kercs. Annuae i Act. Cap. ant. fasc. 110.

¹⁷ Bol. Kron. pag. 401.

²⁶ Pri ruci mi je tal. prevod, Firenze, 1910.

²⁶ Venezia, Sim. Occhi, 1823.

²⁷ O. c., s. 4.

gurnosti, a vidjećemo tijekom radnje, da se ta sigurnost, ako o njoj može da bude govora, ima svesti na minimum. Svakako činjenica, da su je neki strani pisci spomenuli, nije nikakva potkrijeпа predaje, jer ni pisci nijesu mogli pisati, a da ju prije nijesu, dajbudi u glavnim potezima, čuli od mješćana. U drugom će dijelu biti govora, što se ima držati do pisanja tih starih pisaca i do više manje preinačenih reprodukcija njihova pisanja.

Tuži se na nemar starih domaćih pisaca; da mu doskoči, hoće da tiska svoje djelo. Priznaje, da nije imao obilnih izvora, ali, kako bilo, »i voti del Popolo Perastino, quelli del suo circondario, dei altri divoti della Provincia e degl' Esteri ancora, non sono superstiziosamente diretti Ignoto Deo, ma alla Madre del Dio vivente, che degnasi formar di sua Immagine un vivo fonte di sorprendenti prodigi.«²⁸

U drugom ćemo se dijelu pozabaviti pitanjem, zašto domaći pisci šute do 1654., a nakon te godine nikoše pisani spomenici.

17. Knez Frano Vicković, Peraštanin, sabrao je u opsežnoj knjizi »Storia di Perasto dalla caduta della republica veneta al ritorno degli Austriaci«²⁹ vijesti i spise u svezi s odnosnom periodom. U dodatku iznosi neka pisma i monografije kn. Vjekoslava Vickovića, odlična diplomata, austrijskoga generalnoga konzula u Solunu († 1891.). Od tih pisama osvrnućemo se na dva, upravljena prof. Vuloviću, gdje iznosi svoje mnijenje o našoj predaji.³⁰ Pisma se odlikuju hladnim kriterijem, drukčije nego samo djelo, sabrano od kn. Frana. On je valjda prvi među piscima naše predaje jasno istakao načelo, da se smije slobodno raspravljati o svim vjerskim činjenicama, smatranim za čudesa, koja ne diraju u dogmu, i da se otadžbenički podvizi mogu jednako s udivljenjem promatrati, a da im se i ne pripíše u svakom slučaju neko čudesno posredovanje.

Vicković je mnijenja, da naziv »Gospa od Škrpjela« (Madonna di Scarpello) potječe od imena Skopelos ili po bugarsku Skrpjo. Tako se zove malen otok u egejskom arhipelagu nedaleko Eubeje. U staro se vrijeme zvaše Peparitos. Vicković je dobio posebni obavijesti od jednog učitelja sa tog otoka. Stanovnici su i danas prosti ljudi, te za razliku od bližnjih otoka ne poprimiše nikad grčke ni macedonske uljudbe. Tu nema pisanih uspomena, a tako ni crkvenih ni građanskih registara. Sve je predaja. Reklo bi se, da samo ime Skopelos potječe od riječi scopulus, jer je puno grebenja.

U doba progona šiljahu tamo kršćane iz okolice. Ove je po priči gutala neman u špilji na brdu Delfusu. Među prognanim kršćanima bijaše i nadbiskup Pegin ili Prigin, poslije posvećen.

²⁸ O c., s. 5.

²⁹ Trieste, Tip. d. Lloyd Austriaco, 1898.

³⁰ V. o., s. 293.

Kad se on primakne nemani, zazva ime Marijino, a neman pade u more. Još se i danas špilja zove Hrid sv. Prigina. Nadbiskup obrati stanovnike na kršćanstvo i osnova kult Bl. Djevice na spomen svoga čudesna izbavljenja. Još i danas je župna crkva u najvećemu selu posvećena Gospi od Skopelosa. Ona je zaštitnica cijeloga otoka.

Ova priča alegorijski predstavlja obraćenje otočana na kršćanstvo nastojanjem nadbiskupa sv. Prigina.

Između g. 1430. i 1470. bijaše vrlo težak položaj svih onih strana na egejskome moru, jer Turci sve više napredovahu i uništavahu svaki trag kršćanstvu. Kako je Eubeja sa okolnim otocima pripadala Mlečićima, Peraštani su mogli posve lako imati i vojnikih i trgovačkih odnosa s onim stranama oko polovice XV. vijeka. Moglo se desiti, da se koja peraška lađa našla tada u tim krajevima, te joj je bila prepuštena slika Gospina, koja je ili pripadala otoku ili bila tamo prenešena iz blizine ispred Turaka. — Moglo je biti, da je lađa Mortešića i našla tu sliku u moru, pa ju prenijela u Perast, jer su otočani u doba turskog osvajanja bacali u more uljanice ispred Gospinih slika, da se oslobode oluje ili neprijatelja, a u težim slučajevima i same slike.

Vjerojatno je po tome, da je naziv »od »Škrpjela« nastao od naziva otoka Skopelosa.

18. Auktor misli, da Mortešići nijesu bili ribari. Ni stari rukopis Andr. Balovića ne kaže to. To bijaše odlična peraška obitelj, a istražila se XVI. vijeka. Vjerojatno, da je ko od Mortešića prenio sliku sa Skopelosa. Nenadna ognjica podsjeća na groznicu, koja i sada još vlada u onim stranama, a razvije se katkad i mjesec i po nakon odlaska. Mortešić se zavjetova, da će darovati sliku otadžbini, pa »con pia menzogna« u sporazumu sa svećenstvom i sa odličnicima njegova braća ispričaše, da su za ribanja našla na hridi onu sliku među upaljenim svijećama. Tako htjedoše da lakše potaknu svoje sumješćane na gradnju kapele, zasnovane od njih. Vicković potkrjepljuje svoju tvrdnju kazivanjem, kako je tu nedavno peraško svećenstvo sporazumno sa odličnijim građanima najsvečanije pokopalo na otoku sv. Jurja vreću pijeska mjesto smrtnih ostataka opata Vicka Mazarovića, položenih noć prije u grobnicu kneževa Rakovića. To su valjda pobožna varanja!

Kad bi bilo istina, da se je slika do tri puta uklonila na otočić, bilo bi to čudo veće od čuda sv. loretske kuće, a učinjeno za malenu svrhu. Uostalom bilo bi dosta i kleru i vjernicima, da je slika i jednom samo umakla. To opet nije moglo biti ni ugodno Peraštanima, jer bi značilo, da slika ne će ostati na peraškome zemljištu. Hridine sred mora bijahu pod patronatom Kotora.

U XVI. i XVII. vijeku bješe nastala velika rasprava između Kotora i Perasta, ko ima pravo patronata nad opatijom sv. Jurja i otočićem od Škrpjela. Raspravu je odlučio nauhar Peraštana

mletački senat odlukom od 17. XI. 1634. Pravo patronata nad opatijom prisvoji senat sebi, a nad Škrpjelom dađe peraškoj općini. Valjda su Peraštani, po Vickovićevu mišljenju, zato tamo postavili sliku, da činjenicom utvrde pravo posjednika protiv Kotorana. Zato je i peraško vijeće držalo katkad svoje zborove na jednom i drugom otočiću.

Napokon predaja ne kaže ništa, kamo su se djele one upaljene svijeće. Da ih je ustinu bilo, vjerojatno bi ih bili čuvali kao najveću, svjetinju.

Red je sada preći na pitanje ispitivanje same predaje. Na prije toga treba spomenuti, u svjetlu kojih se kritičkih načela ima da riješi pitanje.

DRUGI DIO.

Primjena nekih načela hagijografske znanosti na mjesnu predaju i pisana izvješća.

19. Već je bilo spomena o tome, koliko mašta utječe i na pojedinca i na masu pri događajima, što se razvijaju u čudesnu neobičnu obliku, te svojom osobitošću svraćaju na se posebnu pažnju sjetila. Kada činjenica po sebi snažno djeluje na sjetila, mašta ju predstavlja u onom obliku, koji najviše godi časovitu individualnu raspoloženju. Stvaranje je legende nesvijestan posao refleksije. Ako se uz te pridruži i nepoznavanje načela, s kojima događaj stoji u neku dodiru, onda pogotovo mašta radi posve slobodno, bez ikakvih pregrada, i bezobzirno razara svaki trag povjesne istine. Sve ovo vrijedi za masu u potenciranoj mjeri. Ona se ne stara ni za hronologiju ni za povjesne nemodučnosti ni za fizičke zakone. Prelazi preko svega nekom zamjernom lakoćom i nebrigom, samo da uveliča što bolje svoga junaka ili svoje omiljelo svetište. Pridolazi uz to i vrlo štetna zabluda, koja ne najmanje utječe katkad i na ljude širih vidika, što se misli, da je sve to dopušteno, pače i zaslužno pred dikasterijem istine i morala, kao da se više iskazuje čast Bogu besmislicama nerazumna čuvstvovanja negoli razboritim priznanjem istine. Vremenom ta pogriješka zađe u takvu skrajnost, da pučki ljudi računaju za pravi zločin odstupati i za dlaku od kazivanja, sankcionisana slijepom vjerom mnogih narštaja.

Da se pronade kritička vrijednost ovakovih priča, dosta je pri-spodobiti ih među sobom. Odma udaraju u oči neki slični legendarni motivi. Ti se ne isprepliću sa mnoštvom osobnih imena. Legenda voli jednostavnost u imenu i malen broj lica.

Čuva se u Valenciji u crkvi Presv. Spasitelja propelo; to je čudesno stiglo preko mora proti struji. U valencijskoj se luci S. Maria del Grao također pokazuje propelo i stuba iz Isusove muke; dođoše preko mora u ladi bez tereta i bez ekvipaže.

Lada se zaustavi nasred rijeke. Nato nastaje prepirka između stanovnika dviju obala, komu će svetinja pripasti. Da se dokrajči, odnesoše ih opet nasred mora i tu sebi prepustiše, da odaberu smjer. Malo nakon toga lada se vrati u rijeku i zaustavi na obali sv. Marije del Grao.³¹

I Pauzanija slično kazuje o dolasku Herkulova kipa u Eritreju.

Taj stiže morem iz Tira na jednoj splavi i zaustavi se na Junoninu rtu, prozvanu Mesaton, jer je na po puta između Eritreje i Hija. Kada spaziše božanstvo, oba grada napnu sile, da ga privuku k sebi; nebo se odluči za Eritreju. Usnu naime ribar Formijon, da će se lako odvući splav u grad, ako žene odrežu kose i naprave neko sukno; a one se na to i odluče.

Delehaye napominje, kako se u pučkoj hagijografiji veoma često susreće motiv čudesna dolaska slike ili svečeva tijela na zapuštenoj ladi i isticanje čuda, kako se lada zaustavlja ili kao volovi ne će da idu naprijed sa svetim teretom, da se tako označi mjesto, predodređeno za čuvanje, ili da se osigura nekoj crkvi zakonito posjedovanje svetačke relikvije.³²

I naša legenda kazuje o dolasku preko mora, o posredovanju ribara, ob oznaci mjesta, gdje da se podigne svetište, samo što motiv prenosa slike preko mora nevidljivom rukom i trostruko njezino izmicanje na morsku hrid daje joj toliku dozu svrhunaravnosti i nevjerovatnosti, da je bez dvojbe vrlo teško naći u kršćanskom legendarnom svijetu toliko zamah ugrijane pučke mašte i toliku težnju kod hagijografskih pisaca za što izrazitijim isticanjem važnosti svetišta.

20. Zanimljivo je za moderna kulturna čovjeka svratiti pažnju na sličnost između legendarnih motiva u životima naših svetaca, te u pričanju o porijeklu nekih čudotvornih slika i svetišta u kršćanstvu s jedne i motiva u starih poganskih klasika s druge strane.

Prenos slike nevidljivom rukom, kako ga spominje baš i peraška legenda, nije kršćanskog izvora. Poznata je kod starih legenda o trojanskoj paladiji, o s neba palome kipu Palade Atene, i t. d.

U Perastu se kojiput čuje, da slika na licu mijenja boju i izražaj. Dobiva radostan izraz, kada kakva vesela zgoda prati vjernike ili da im se ima da unapred nasluti, a obratno u protivnu slučajaju. I stari su znali za plač svetih slika,³³ za kipove, oblite znojem u doba nesreće,³⁴ za glasove iz mramornih ustiju.³⁵

³¹ Po izvornom djelu isusovca bolandiste H. Delehaye S. J. »Le leggende agiografiche« (tal. prevod), Firenze, 1910., s. 43.

³² O. c., s. 44., 45.

³³ Apollo triduum et tres noctes lacrimavit. T. Liv. XLIII, 13.

³⁴ Signa ab Junonis Sospitae sudore manavera, Id. XXIII, 31.

³⁵ O kipu Fortune Val. Maxim., I, 8. — Ove podatke i navode uzimljem po naved. djelu Delehaye-a, s. 48.

Time ne će niko da kaže, da je kršćanski kult prost plagijat poganskoga. Ti nas pojavi upućuju jedino na zaključak, da ljudska duša u najrazličitijim, pače i oprječnim vjerskim oblicima traži, da na sličan način dade oduška nekim nutarnjim potrebama i težnjama.

Katkada legende pokazuju neku prividnu komplikaciju. Najednom gdje koje kombinacije, na prvi mah dobro smišljene, dovode do čudna, neočekivana rezultata. Promatranje legende s te strane ne će nas uvjeriti o logičkoj snazi stvaralačkoga pučkoga genija.

I u našoj legendi nastaje komplikacija nenadnom bratovom bolešću. Nikako se ta bolest ne da obrazložiti. Kako bi Marija, sama nježnost, samilost i ljubav, nenadnom bolešću nagradila vjerna štovaoca? Nije li to besmislica? Pa kad je jednom svijet uvjeren baš na temelju te nenadne bolesti, da je slika određena javnomu štovanju, svečano ju prati u crkvu. To je pravo i naravno. Nu što se sada događa? Mjesto da slika ostane tu, na mjestu, mnogo pristupačnijemu i zgodnijemu za pobožne vjernike, mjesto da im pruži zgone i vremena da dadu oduška svojoj pobožnosti, umakne na hrid! Pa kao da je malo jednom, kao da to bijahu ljudi uprav tvrde šije, bježi do tri puta. Doista te čudne kombinacije bacaju na pučku logiku vrlo slabo svijetlo. Ili su valjda htjeli, da utvrde svoje pravo patronata nad Škrpjelom i putem legende?

21. Pučke su strasti presmione i bezobzirne. Pokazuju neko pretjeravanje u svemu, što dodirnu. Mnoge legende, nikle iz tih strastvenih, nesvijesnih i neobuzdanih poriva, jurišaju uprav silom na događaje i čine teško nasilje njihovu razvoju. Svjetina se ne zadovoljava nikad zlatnom sredinom, nego traži vrlo živ i jak kolorit bez osvrta na zahtjeve estetske harmonije.

Nij li to uprav nasilje u razvoju početna kulta Gospine slike, kad najednom bez ikakva razloga, pače proti svakom ozbiljnu razlogu brat oboli? Nije li još teže nasilje, što slika umiče iz crkve na morsko grebenje, da se, bilo i začas, ukloni iskazima vjere i ljubavi?

Svjetina se u izgradnji svojih legenda ne osvrće ni na vjerska načela ni na moralne zahtjeve. Taština joj je tako prirodna, da ju smatra uprav nužnim legendarnim ukrasom. Pri tomu prelazi i preko granica vremena i prostora.

Nema li se tražiti uprav u ovoj taštini motiv naše legende, da je slika nevidljivo amo dospjela, nakon što je turska sila zaprijetila sudbini Eubeje? Je li baš trebalo naći tu formu za dokaz, da su stanovnici Perasta znakom s neba bili preodređeni za postojane Marijine štovaoca? Ne spada li to pod redovitu upravu božje Providnosti? Ozbiljan će posmatrač i bez osvrta na tobožnju činjenicu, da je slika sa daleka istoka kanoti presađena na perašku hrid, dozvati sebi na um onu Vječne Mudrosti, primijenjenu Mariji, »et radicavi in populo honorificato«.

Bratova se bolest opet ne da zgodno svesti u sklad sa ispravnim shvaćanjem nauke o Marijinoj milosrdnosti, tom najsnažnijem odsjevu vječne božje milosrdnosti.

22. Pravom pripominje Delehaye, da nikakva grana književnosti nije bila toliko, a uz posve mršavu spremu, gojena kao hagiografija.³⁶ Dobra nakana nije dosta, da se iskaže svetosti ili mjestima kulta dovoljna počast. Zato i nalazi moderna kritika toliko nezgrapnosti u tim legendama, da nesporazum između znanosti i pobožnosti postaje sve izrazitiji.

I to je zabluda, što se svetac odnosno svetište ne odvaja od svoje legende, kao da sačinjava s njome jednu nerazdjeljivu cjelinu. Ne smije se svakolika povijest nekoga svetišta ni kulta, iskazana kojoj slici, odma staviti u dvojbu, ako je sama legenda o njegovu postanju neodrživa.

Katkada je ime sveca ili svetišta bilo ozbiljno kompromitovano, ako su ih s jedne strane narod, s druge strane hagiografiji prerevno veličali. Već i sama ljubav do slave svetišta mora odvratiti ozbiljna vjernika, da se ne drži uobičajene predaje i da ju ne širi.

Opaža se, da je povjesna vrijednost predaje o postanku svetišta u obratnu razmjeru sa popularnošću svetišta.

Doduše ne smije se to kazati isključivo za svaki slučaj, ali je redovito. Povjesna se predaja teže sačuvala kod popularnih svetišta, negoli kod manje posjećenih. Pošto legende niču redovito usred svjetine, a kasniji ih pisci samo ljepše ukrase ili ponešto preinače ili im dadu književno ruho, nije se čuditi, da o porijeklu najposjećenijih mjesta hodočašća imamo samo priče.

Može se dakle oboriti vrijednost predaje, a da se nimalo ne poreče sam opstanak kulta, slike ili svetišta.

Druga je pogriješka, što kasnije generacije ne mare toliko za znanstvene dokaze, koliko za mjesnu predaju. Tolika se cijena daje mjesnoj predaji, kao da je izvor vjere. Moglo bi se kazati, da joj katkada vjernici ne bi dali toliko važnosti, ni da je apoštolskog izvora. Ti bi morali tačno izučiti dogmatičku terminologiju, da ne dadu riječi smisao, koji nema. Kad bi se za ovakve tradicije mjesne naravi tražila čvrsta, nesumnjiva vjera, ne bi im se smio pridodati bilo kakav pridjev, koji bi imalo uskolebao vjeru u njihovu cijenu, kao na pr. legendarna.

Više puta se za tradiciju posebnih crkava uzimlje versija legende, kakva je baš u modi, i računa se, da takva versija predstavlja povjesnu predaju. Da se to uzmogne uspostaviti, treba proučiti svjedočanstva, a za to treba opet uzaći po mogućnosti do prvoga vrela. Povjesna nas predaja vodi do sama događaja, a pučka se kalupi često i nekoliko vjekova kasnije i potisne povjesnu.

I u našem se slučaju svi oslanjaju na mjesnu predaju upravo tako, kao da ima ugled nepogrješiva izvora vjere. To ne vrijedi samo za pučane, nego i za umne i učene ljude. Perast je u starini

³⁶ O. c., s. 309.

pače i donedavna njima obilovao, ali je jedini Visković iznio bez straha nekoje svoje sumnje. Valjda bi se tomu imao tražiti korjen u njegovu diplomatskom zanimanju, vrlo prikladnu za razvijanje kritična duha.

Vidjeće se kasnije, kako se o našoj predaji ne može kazati, ni da je čisto povjesna, jer ima mnogo fantastične primjese, ni da je čisto legendarana, jer ima svoje zrno povjesne istine. Pismena je predaja nastala istina puna dva vijeka kasnije, ali je usmena morala nastati malo vremena nakon sama prenosa, jer je svjetina čutila nuždu, da se kako objasni postanak svetišta na nepristupnoj morskoj hridi.

Nije ni to podesno, da se neko pozivlje za potkrjepu tradicije na auktoritet biskupa ili biskupskih sudova. Najprije treba računati na to, da je glavna zadaća crkvenog auktoriteta pripaziti na čistoću vjerske i moralne nauke, pa da se tradicija ušulja veoma lagano, gotovo neopazice u javnost, te njezin postanak i ne svrati na se pažnju šire javnosti ni crkvenog učiteljstva. Napokon treba tek dokazati ovaj biskupski nazor kao činjenicu, a ne samo ga pretpostavljati a priori. Ima naime mnogo slučajeva, gdje crkvena vlast nije vodila nikakva formalna procesa, da ispita vjerodostojnost tradicije. To upravo vrijedi i za naš slučaj. Nema u biskupskoj kuriji u Kotoru nikakvih spisa o prenosu slike ni osobitih aluzija na kakav proces. Požarom je doduše moglo propasti mnogo toga, ali ne valja zaboraviti, da je pisana predaja nastala u mjestu tek nakon slavne godine 1654. Vjerojatnije bi bilo, da je crkvena vlast preduzela kakav proces nakon ove godine, kad je Gospin kult izašao na velik glas, negoli prije te godine, kad je kult istina bio poznat, ali se još ne bijaše uzdigao do svoga zenita.

Ovakve legende idahu redovito za time, da dadu hrane pobožnu čuvstvu. Za drugo nije niko pitao, a najmanje za njihovu ispravnost.

Neki padaju i u tu pogriješku, što izjave hagijografsku pripovjetku za povjesnu jedino stoga, što nije nevjerovatna. Vjerojatnost i istinitost nijesu sinonimi. Vjerojatnost označuje samo mogućnost nečega. O istinitosti se može govoriti tek, kad se činjenica utvrdi.

Kojiput poprimiše legendu, a to bi mogao biti i naš slučaj, jer ističe utješnu vjersku misao ili predstavlja sveca kao idejal kršćanske svetosti. I naša legenda pokazuje očitu moć Marijina posredništva. Ljudi nijesu dalje pitali, je li sama stvar u sebi istinita ili izmišljena.

Nu red je i to pripaziti, da smo u našem slučaju toliko sretni, te se nedvojbeno može utvrditi kult Gospine slike kao sigurna činjenica. Na to nas upućuje nesamo sadašnjost, nego i prošlost sa svojim zbiljskim činjenicama. Tu je po srijedi gradnja Gospina svetišta sa svim svojim fazama, g. 1452., kad je slika bila namijenjena javnu štovanju, g. 1654., kad je osobito izišla na glas.